

A jövő tudósai

Tisztelt Olvasó!

A kutatók utánpótlásával – fiatal tudósokkal foglalkozó melléklet 27. számában *Farkas Anikónak*, a Sólyom László köztársasági elnök úr felkérésére létrejött Bölcsék Tanácsa oktatási szakértői bizottsága tagjának írását közöljük a felsőoktatás minőségi oktatásának és tehetséggondozásának aktuális kérdéseiről.

FELSŐBB OKTATÁST!

A felsőoktatás minőségének javítási lehetőségei

„Az oktatás mind az egyén, mind az egész nemzet számára a legfontosabb hosszú távú kitörési esélyt jelenti jelenlegi, válságokkal terhelt helyzetünkben” – fogalmazza meg a Sólyom László által életre hívott Bölcsék Tanácsának ajánlásait tartalmazó tanulmány.¹ Az állítás, ha sokak számára közhelynek tűnhet is, kulcsfontosságú, s ahhoz, hogy a „kitörési esély” lehetőséggé, majd valósággá váljon, nemcsak a közoktatás és a felsőoktatás valamennyi szereplőjének, hanem a társadalom egészének fel kell ismernie e nemzeti ügy fontosságát és saját cselekvési lehetőségeit.

Jelen cikk – melynek szerzője maga is részt vett a *Szárny és teher* címet viselő mű² háttér-tanulmányainak³ elkészítésében – a tanul-

Kérjük, ha a nők tudományban betöltött helyzetével vagy az ifjú kutatókkal kapcsolatos témában bármilyen vitázó megjegyzése vagy javaslata lenne, keresse meg a melléklet szerkesztőjét, Csermely Pétert az alábbi e-mail címen.

Csermely Péter
az MTA doktora
csermely@eok.sote.hu

mánynak a felsőoktatás világára vonatkozó helyzetelemzését és ajánlásait kívánja saját perspektívából összegezni oly módon, hogy a napjainkban a felsőoktatást illetően legtöbb vitát generáló és leginkább meghatározó területek vizsgálatára helyezi a hangsúlyt.

Milyen a felsőoktatás állapota és melyek a lehetséges célok?

Valamennyi társadalmi alrendszerünkhöz hasonlóan, a felsőoktatás is radikális változásokon ment keresztül a rendszerváltozástól napjainkig tartó húsz évben. E változások többségének közös jellemzője egyfelől a hihetetlen gyorsaság és információgazdagság, amely részben a szintén nagy ütemben változó, turbulens nemzetközi környezetnek, részben pedig a demokratikus átmenet során

² *Szárny és teher. Ajánlás a nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére.* Elérhető: http://bolcsекtanacs.solyomlaszlo.hu/Szarny_es_teher.pdf

³ *Szárny és teher: A magyar oktatás helyzetének elemzése – háttéranyag.* Elérhető: <http://bolcsекtanacs.solyomlaszlo.hu/Szarny-Teher-oktatás-hatteranyag.pdf>

hirtelen jelentkező igények sokaságának köszönhető, másfelől pedig jellemzője a kellő megfontoltság és tervezés hiánya, ami számos esetben az organikus átalakulások ellehetetlenítéséhez és a szándékokkal ellentétes eredményekhez, diszfunkciókhoz vezetett.

A változások sorában kiemelt fontosságú a középfokú oktatás és felsőoktatás expanziója vagy közismertebb fogalommal „tömegesedés”. A felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatók száma az 1990-es adatokhoz képest majdnem a négyszeresére növekedett, ami az oktatás szabadsága és hozzáférhetővé válása mellett a „tudásalapú társadalom” felé történő elmozdulást is mutatja. Utóbbinak azonban nem elégséges feltétele, hogy a képzésben minél többen és minél hosszabb ideig vegyenek részt; elengedhetlen hozzá az is, hogy a folyamatos (élet-hosszig tartó) tanulás mellett a minőség is folyamatosan garantált legyen. A minőség megvalósulásának általános érvényű kritériuma a struktúrák állandó korrekciója, vagyis az igényekhez, és különösen a demográfiai folyamatokhoz történő alkalmazkodása. A magyar (felső) oktatás-irányítás ezt a perspektívát rendre szem elől tévesztette, s a különböző reformok gyakran a struktúrák változatlanul hagyása vagy azok elégtelen korrekciója mellett következtek be.

A felsőoktatás expanziójával párhuzamosan a főiskolák és egyetemek száma megszorodott, a felsőoktatási intézményrendszer indokolatlanul szétagolttá vált, ami a korábban említett szerkezeti nehézségekkel együtt tovább nehezítette a költséghatékony működést. Kis mértékben tudott csak javítani ezen a helyzeten az ezredfordulón zajló integrációs folyamat, melynek során az intézményeken belül az erőltetett és gyakran megfelelő előkészítés nélküli összevonások olykor nagyobb

ellenállást és feszültségeket okoztak, mint amennyi rövidtávú hasznot tudtak hozni. Az állami fenntartású intézmények száma a lezajlott integráció ellenére is igen magas.⁴

A hallgatók számának növekedésénél is drámaibb változást jelentett a bolognai típusú képzésre való áttérés. Nyilvánvaló, hogy Magyarországnak semmilyen körülmények között nem lehet célja az európai trendektől való elszigetelődés, így fontos leszögeznünk, hogy – sokak véleményével ellentétben – a bolognai folyamatban való részvétel nem döntési lehetőségként merült fel a magyar felsőoktatás előtt, hanem az „európai felsőoktatási térség” fejlődésének állomásaként magától értetődően következett be. A konkrét megvalósítás azonban már igenis vita tárgyát képezheti, sőt kell, hogy képezze. (*A Bologna-folyamatról részletesebben lásd lentebb, a kulcsterületek elemzésénél.*) A reformnak csak alapos tervezést, az implementáció részleteinek és monitorozásának kidolgozását, valamint a szereplők (különösen az oktatók és hallgatók) bizalmát és elkötelezettségét segítő szakmai-társadalmi párbeszédet követően szabadott volna megtörténnie. Ez esetben elkerülhető lett volna az érintettek frusztrációja, ellenállása és elutasítása, ami a bolognai folyamat esetén bekövetkezett.

A bolognai rendszerhez hasonlóan kezdetektől igen sok kritika éri a kétszintű érettségi bevezetését és ezzel párhuzamosan a felvételi rendszer változását is, mely gyakran nem a magasabb teljesítményre és a tanuló előtt álló évekre való felkészülésre ösztönöz, hanem a teljesítményminimumon maximalizálható felvételi pontszám megszerzésére. Itt is fontos azonban hangsúlyoznunk, hogy nem a két-

⁴ 2009-ben hetven, köztük harminc állami felsőoktatási intézmény működött.